

Mikel Lasaren poesigintza

JUAN KRUZ IGERABIDE

0. Sarrera gisa

Mikel Lasaren poesigintzaren azterketa osotasun baten azterketa dela esan genezake, eta ez obra baten osotasun soila, edo osotasun literarioa, bizitza eta obra elkartzen dituen osotasuna baizik. Idatzitakoak bezainbateko garrantzia hartzen du Mikel Lasarengan idatzi gaberik utzi duenak, edo plazaratzeko denboren erritmoak, agerpen-desagerpen erritmoak, edo poemen barnean agertzen diren zantzu biografikoak eta agertzen ez direnak. Mikel Lasak izaera oso bat eskaintzen digu, poesiaren frekuentzian azter daitekeena, eta horretaraxe goaz. Lanaren lehen zatian, beraz, biografia poetiko baten aztarnak ikusiko ditugu, gero Mikel Lasaren poesigintzaren hari nagusiak nondik nora doazen aztertzeke.

1. Poeta baten biografia

Mikel Lasari Euskal Herriko Unibertsitateak bere lan osoa argitaratu zionean (M. Lasa: *Memory Dump*, 1993), memoriaren bilgunea adierazi nahi duen titulua ipini zion poema bildumari. "Dump" hitzak bilgunea esan nahi du, baina zaborteziaren esanahia ere badagokio. Badirudi poetak bizkarrean daraman bizitza-zakua hustu nahi izan duela hogeita hamar urte bere baitan biltzen dituen biografia poetiko horretan; bizitzaren zaborrak eta mixeriak, bizitzaren gazi-gozaok, gaziak nagusi direla; izan ere, laster topatzen du irakurleak tonu mingotsa nonahi. Badago, alde batetik, zorroztasun argi bat, jelazko haiztoa baino sarkorragoa, ideiak, gertakizunak eta jokabide literario-filosofikoak gupidaga-

* Lan honek EHU-ko dirulaguntza jaso du, (HA, 108/95).

be ebaki eta aztertzen dituen; eta badago, gain-gainetik, begirada triste bat, edari garratza edaten ari denaren begirada triste bat, eta han hemenka, hoztasun hondogabe baten alboan, erruki printzak ageri dira, nolabaiteko samurtasun edo afektibitate ihesaldiak bailiran. Bizitza maite duenaren baina ozpin gisa zurruta txikitan edatera kondnaturik dagoenaren intziri isil oihartzuntsua eskaintzen digu Mikel Lasaren poesia hautsiak. Hautsia, ezen, bere tinkotasunean eta duintasunean, errealitate hautsi eta mingarri baten ispilu baita.

Mikel Lasaren biografia literarioa ez da batere gizona. 1938an Getarian jaio zen autore honek bere lehen lanak zenbait aldizkarietan argitaratu zituen, hala nola *Egan*-en edo *Olerti*-n. 1971an alde zurretik han eta hemen argitaraturiko poemak liburu batean bildu zituen, bere arreba Amaiaarekin batera *Poema Bilduma* izeneko liburuan; gero, 1983an Erein argitaletxeak Mikel Lasari zegokion poema-bilduma soilik argitaratu zuen. Hala ere, ordurako poeta isilune luze batean sarturik zegoen. Esan behar da, alabaina, Mikel Lasa euskal kulturaren alorrean beti aritu izan dela, gehixeago nahiz gutxiexago, eta ez duela kontakturik galdu bere isilune luzeenetan ere. Poeta gisa, ordea, obra poetikoari begiratzen badiogu, isilunea nabaria da, eta esanguratsua. Halaber, iare esanguratsuagoa da, Rimbaud-en izena behin eta berriz aldarrikatzen duen poeta batengan.

Beraz, esan genezake, intentsitate handiko biografia poetiko baten aurrean gaudela, paradajikoki; isiltasun horren irakurketa lasaitze eta patxara aldetik irakurri beharrean, Rimbaud-en klabean irakurri behar zaio Lasari, hein handi batean behintzat; krisi existentzial baten irakurketa baitaiteke.

Rimbaud-ekiko parekotasunak krisi existentzialari indar bete-betea eskaintzen dio; alde batetik, Mikel Lasa isildu egin da, baina ez Rimbaud-ek bezala bizitza arriskutsu eta menturazale bati heltzeko, ez bere burua galbide fisikora eramateko, bizitza "normal" samar bat eraikitzeko baizik. Beste aldetik, ordea, bizitzaren aurreko begirada garratza ez du galdu poetak, krisi existentziala guri-gurian bizi du, isiltasun garrasitsuan; egoera horretan, Rimbaudek ez bezalako jokabide bitalak (jokabidea kontrakoa da, hain zuzen: lan eroso bat, familia osatu, burges ttipi baten bizimodu...) eta aldi berean Rimbaud aldarrikatzeak haustura existentziala handitu egiten du. Etsipenak errebeldia ito nahi duela dirudi, eta, orduan, errebeldia hori jelazko haizto bihurtzen da, errealitatea hotz-hotzean eta bere garratasun osoan izendatzeko. Hori izango da hogeita hamar urte luzeetan poetak jorraturiko

bide isila, eta gero, ia kasualitatez (dena dela, besteen eraginez eta bestek bultzaturik, behintzat) argitara irtengo dena. Poetarengatik kaxoi bazterrean usteltzen uztea ere berdin ziola dirudi.

Horrela egin daiteke Mikel Lasaren biografia poetikoaren irakurketa bat. Beste irakurketa batzuk ere egin daitezke, jakina, baina guk hauxe aukeratu dugu, ezen poesiaren aldetik Lasaren poesigintzaren aztarnak, kontraesan eta guzti, ikuspegi literario orokor batean laburbiltzen laguntzen baitigu.

Hogeita hamar urteren buruan Mikel Lasak bi lan artistiko osatu ditu parez pare. Bi lan horietako bat argitaraturik ikus eta dasta dezakegu; besoak luzatuz eta zabalduz doan angelu batek bezala heltzen dio Lasaren obrak bizitzari; era xumean hasi (poema solte batzuk han hemenka ereinez), bilduma apal bat argitaratu gero, arrebarekin lankidetzan, eta angeluaren alderik zabalean hogeita hamar urteko lan poetikoa biltzen duen liburu mardula dugu, oraingo. Horixe da agerian erakusten diguna. Beste lana, alabaina, ezkutukoa da, esperientzia poetikoaren aurreko jarrera estetikoa eta etikoa, era sistematiko eta ia-ia aszetikoan beteriko lana, poesia ia erlijio bihurtzeraino, paradójikoki erlijioaren aurkako arrasto bat baino gehiago erakutsiz.

Alde ezkutu horretan dago Mikel Lasaren poesigintzaren gako etikoa, eta bai halaber estetikoa. Eraikuntza poetiko orori, papere-ratu baino lehen esperientziaren ingudetik pasatzea esijitzen dio, metodikoki; bizikizun poetikolari egitasun osoa eskatzen dio; ez du balio inpostazioak, ez du balio gainjantzi eder 'literarioak barne-labean egosirik ez badoa. Metaliteratura egiten duenean ere, Mikel Lasak bere barruko amildegietatik bidaiatxo bat egitera behartzen du hitza, inolako errukirik gabe. Ez zaio aukerarik ematen gezurrezko egiantzekotasunari; nahiago du, aukeran, egiazko gezurrantzekotasuna.

Esperientziatik abiaturiko poesiarik baldin bada, hori Mikel Lasarena da; isiltasunetik abiaturiko poesiarik baldin bada, Mikel Lasarena da. Hitz gutxi, eta isilune luzeak; baina isilune esanguratsuak, baita basamortu direnean (edo agian basamortu direlako, are esanguratsuago). Badirudi poeta hitza airean ezarri eta lurraren erraietara biltzen dela, edo itsasoaren hondo sakonetara, bere isileko lanari ekitera. Noizbehinka soilik ateratzen du burua azalera, arnasa pixka bat hartu eta lagunekin jolas egitera, baleek egiten duten antzera, gero berriro itsas handien behebarruetara jaisteko, non isiltasun abisalarekin batera bizi baita, denborearen eta espazioaren jatorrizko soinuaren bila beharbada.

2. Mikel Lasaren poesigintzaren ezaugarri nagusi batzuk

Mikel Lasaren poesigintza osoa *Memory Dump* liburuan bildurik dagoenez, liburu horretan oinarrituko gara poesigintza horren hari nagusiak ehuntzeko.

Memory Dump bi zatitan banaturik dago: lehen zatian *Poema Bilduma*-ko poemak aurkitzen ditugu; bigarrenari egileak *Osagarriak* izenburua ipini dio, eta hor biltzen dira Lasak 1960 eta 1990 artean idatzi zituen zenbait testu, era anitzetakoak, eta gai ugari buruzkoak. Anitzak izanik ere, testuak oro ardatz baten biran jiraka dabiltzala dirudi; Lasak eginiko lana sailkaezina da hein handi batean, zirukularitate horrengatik berarengatik, ezin da mailakatu argitaklpen erritmoaren arabera, ezen bizitzarekin bat eginik baitoa, eta obraren mugak bizitzarenak berak baitira.

Osagarriak izeneko zatian testu aniztasun handia erakusten digu: poema solteak, glosak, aforismo estiloko prosa zatiak, iruzkin kritiko laburrak... baina guztien gainetik begiradaren presentzia dago, airetik bezala begiratzen duen begia; begi hori, hala ere, ez da konformatzen gainbegirada batekin, aitzitik, azala urratu eta barnera egin nahi du. Zertzelada pare batez, tximistaren antzo, gauzen eta gertakizunen erraierara iritsi nahi du; kultura eta orokorki bizitza azpi-azpitik jorratzen ditu. Hortik dator kio xehetasunerako joera; zehaztasuna eta xehetasun esanguratsua errukirik gabe erabiltzen ditu poetak. Eta badago, halaber, hitzaren miresmenik, hitzaren oihartzunaren lilurarik; bide horretatik, egileak hizkuntza aniztasuna eskaintzen digu, nolabaiteko polifonia xumea eraikiz; erabiltzen du euskera, erabiltzen du gaztelera, eta frantsesa, eta ingelesa.

Badago, beraz, arranoarenaren pare joan nahi lukeen begirada zabal bat, mundua bere baitan bildu nahian, munduaren bazter ororen berri xehe bezain berezi izan nahian; begirada hori itxitura kultural baten kontrako ahotsa dela esan genezake, hein handi batean; kultura itxi baten mugak hautsi eta osotasunaren arnasa dastatu nahi duen poetaren joera litzateke. Eta hedatu nahi hori ez dagokio arlo kulturalari soilik; eguneroko bizitzaren muga estu eta itogarriak nolabait zabaldu eta arnas berriak hartzeko modu bat ere bada jokabide poetiko hori. Izaera konformagaitza erakusten digu poetak jokabide horrekin, baina ez da edozelako inkonformismo baten klitxean kabitzen, ezen inkonformismoaren aurrean ere inkonformista baita. Matxinoen artean

matxino da poeta, izan ere matxinadak, forma hartzen dutenetik, itogarri bilakatzen hasten baitira. Jarrera hori *Poema Bilduma*-tik bertatik agertzen zaigu; nolabait, hasiera-hasieratik poetak konszienteki betetzen du bere eginkizun antiprofetikoa (horrela dei bageniezaio, behintzat); hitzaren lurrikarak sortu, sustraiak eten, eta gauzei eta fenomenoei bere baitan duten balioa (balio eza) agerira aterarazi.

Ezer ez da egia
kontra nagoena naiz
kontraren kontra
ta inor ez dago nere alde.

Gauerdian nago
romantikoen ugartean
izatearen mugarik
mugaren mugarik.

Eta Sadeko markesaren gazteluan.
(39. orr.)

Poema Bilduma poemen bilketa soilean oinarritzen bada ere, badago nolabaiteko antolamendurik; *Osagarriak* izenekoan, ordea, antolamendu kriterio bakarra kronologikoa da; testuak idatziak izan diren egunaren arabera sailkatzen dira, eta horrela, existentzial kutsuko poema sakon baten ondoren, Iratzederri egini-ko elkarrizketa bat aurkituko dugu, eta Mikel Lasak fraileak esandakoei egini-ko iruzkinak; Constantin Tsatsos-en aipu baten ondoren poema baten eskema edo lanerako apunteak izan daitezkeen zerbait aurkitzen dugu, eta horren ondoren, amets erotiko baten kontakizuna eta horri buruzko hausnarketa.

Garbi ikusten da, beraz, lan polifazetiko baten aurrean gaudela; lan hori sistematikoki atomizatua izan da, eta poetaren testuek ez dute grabitate zentrorik edo ardatz nagusirik, haren inguruan dantzatu nahiz garatzeko. Hari gidari xume bat besterik ez dugu aurkituko: mugarik gabe aurrera doan bizitza, daten eta izenburuen denbora aurrera doan bezala, geldiezin. Bizitza horrek bide ugari eta amaigabeak eskaintzen dizkigu, inongo helmugarik gabe; bizitza horrek ez du uzten inork antola dezan, ez du onartzen inolako sailkapenik, errebeldeen aurrean ere errebelatu egiten baita; bizitza ez dago hezitzerik, ez dago adierazterik, adierazpena amaitu baino lehen aurrera egin baitu beste bide batetik; bizitzak kantuaeren eta isilunearen txandakatzea besterik

ez du uzten. Aurrera doa, hezigaitz, ibai-mugarik onartzen ez duen ibai baten antzo.

3. Zenbait gai nagusi Mikel Lasaren poesian

3.1. Maitasun ezinezkoa

Egileak behin eta berriz ekartzen du bere idatzietara amodio esperientziaren bilaketa eta egarria, bilaketa eta egarri hori molde poetikoaren barnean berbiztuz, edo itxuraldatuz, edo existentziaren gogoetaren aitzaki bihurtuz, hots, barne-bizipenen adierazmolde eta bide-erakusle bihurtuz. Poeta amodio-maitasun esperientziaren bila doa sukarrak betean, ia-ia desesperazioz. Bilaketa hori, ordea, behin eta berriz esperientzia osagabea (hots, frustrazio existentzialaren iturri) izango da; azken batean, ezinezko osotasun baten irrika. Maitasun betearen ezina era anitzetara gauzatzen da Mikel Lasaren posigintzan:

- Zerbaiten falta etengabea da, osotasun betearekin nahi lukeen poetaren baitan:

... bestearengan bilatzen genduan
gurean ez daukaguna:
mundu axolakabeak itsaso izugarriak Aplaiaren
bakardakeak ematen ez ziguna: maitasunaren arrastoa.
(25. orr.)

- Edo paradisuaren galera: "Amodio galduak" titulu esanguratsua duen poema aipatu dugu lehengo aipamen horretan, eta oraingo testua ere handik harturik dago:

Paradisu galduetako oroipena da
nola palmondo handi baten pean
itzala genuela adiskide
nola tamariza ta pikondopean...

3.2. Poesiaren ezina

Maitasuna ezinezkoa den bezala, halaxe da poesia ere. Osotasunaren egarriaren parean poesiaren egarri sakona dago, baina ezin ase inola ere. Poeta rimboudzalearen paradoxarik larri-mintsuenetako baten aurrean gaude: poesia ezin saihestuzko behar gorria da, bizitzeko, eta aldi berean poesia horrek berekin

darama ezintasuna eta alferrikotasuna. Poesia idaztea, aldez aurretik galduriko borrokari ekitea da, eta hala ere poetak ekin egiten dio, etsiak jota egon eta ezin etsi, isiltasuna behar eta ezin isildu, utzi eta hartu aldi berean egin behar, amildegiaeren ertzean erori eta ihesi joan behar... irtenbiderik ez duen kontraesanean murgildu behar; izan ere, Rimbaudek poesia egiteari uzteak ez baitzuen arazoa lurperatu, itxura aldatzea besterik ez zuen lortu; arazoak hortxe dirau, hurrenez hurren etorriko ziren eta diren poetentzat.

Ez dezagun poema zero zolan ixeki
kaio baten orrua edo txalupa baten gibel borobila
edozein poema baino ederrago direnean.

Hots, poesiaren alferrikotasuna. Alabaina, alferrikakoa izanik ere, poetak poesiari heltzen dio bere indar guztiekin, bere bizitzaren gunerik bital eta mingotsenean ipiniz poesiaren kutsua.

Baina nik diot:
Gure poemaren egia odolarekin ziurtatzen ez badugu
graziarik gabeko pailazoak garela.
(29 orr.)

Tonu profetikorik ez zaio falta, beraz, poetaren ahotsari. Eszeptizismo gogorra, eta aldi berean tonu profetikoa. Berriro ere paradoxa, bizitzaren haustura eta kontraesana. Poesiari heltzen dio, gogor heldu ere, obraren giro orokorrean nagusi den here-dentzia ezezkorraren eta etsituaren ifrentzu gisa. Badago Lasarengan azpigi-erromantiko bat, zeinaren kontra jazartzen den poeta etengabe, baina etengabe agertzen duen bere burua han eta hemen zertzelada nabarietan; horrek darama poeta poesiaren nagusigo izpirituala aldarrikatzera, horrela poesiari nolabaiteko izaera mistiko-erlijioso aitortzen diolarik; badirudi dioskula: "Nire erreinua ez da mundu honetakoa", poesiaren erreinuari (ametsaren erreinua bera, azken batean) erreferentzia eginez.

Poetaren gogo
bizi dabil airean
amets herrian errege
mundu honetan pobre.
(51. orr.)

Amodioaren ezintasuna eta poesiaren ezintasuna, eta ezintasun horren aurrean etsi nahi ez duenaren ahalegin larria dira, beraz, Mikel Lasaren posian agertzen zaizkigun bi gai nagusiene-takoak. Ezintasun horretan, gutxienez une laburretako bizipen be-tea bilatzen du, inguru beltz eta hondoragarriaren baitan.

Edozein gauza zoriona da
zorionttoa
besterik ezean.
Edozein une ona da bizitzea,
edozein kanta axolik gabe kantatzea.
(57. orr.)

Horregatik, poeta prest dago une poetiko-amodiozko horren-gatik bere arina saltzeko, itun faustikoari oihartzun eginez. Itun horri, hala ere, Faustoren mistika (edo antimistika, hobeto esanda) guztia kentzen dio poetak, Baudelairengana hurbilduz era horretan; beheko mundu egunerokoaren arrunzeria betean eginiko itu-na da.

BAUDELAIREREN GISA

(...)
Maite haut maite,
kaleetako zozoak ez beste.
Maite haut maite
baina gorrotoz ta zoramenez
hire gorputza nire arimaren truke.
(53. orr.)

Irristada erromantiko horiek Mikel Lasarentzat "mozkorraldi" edo "istripu existentzial" besterik ez dira (82. orr.). Urrun nahi du irristada horietatik, ihes egin nahi die nola izurriteari, baina atzetik datozkio gupidarik gabe. Ihesa eta beharra (gorago aipatu ditugun gaietatik ia berez datozen gai eratorriak) zirimola erraldoi batean biltzen dira. Zirimola horrek berebiziko zirrara sortzen du-ten bertsoak idaztera darama poeta.

Tengo frío Dios en el alma
(164. orr., itzuli gabe originalean).

Poetak alderrai dabilenaren antza handia hartzen du, judu erratia edo Mateo Txistu betiko kondenatua balitz bezala; poeta

erratiaren bidea, hala ere, joan beharraren eta joan ezinaren artean aitzurtzen da, eta amaierarik gabeko bide horrek malenkoniaren eta desolazioaren usain bizia du, eta aldi berean egunero bizitza xume eta lautik igarotzen da, erarik arruntenean. Paradisu galduak eta nostalgiak oroitzen ditu poetak, baina aldi berean edertasunaren aurkako zedarrietan pausatzen da, egunero bizimodu itsusiaren besoetan (eta, paradójikoki hau ere, fin-tasun eta xumetasun paregabeaz).

Zoaz eta esaiouzu Rilke-ri
izarren hautsa krudela dela
eta ilargiaren esneak
goragalea ematen dit.

4. Poeta moderno baten lana

Gaur egun modernitatearen kontua ateratzek poesiaren alorrean ez du zentzu handiegirik; euskal literatura, oro har, munduko korrante anitzen baitan mugitzen baita. Mikel Lasak bere lana plazaratzen hasten denean, ordea, badu zentzurik modernitatearen arazoak planêteatzek. Mirandek, Arestik eta Lasak ekin zioten poesiari modernitatea zentzu betean euskal esparruan. Gerra aurrean Lizardik zein Lauaxetak eginiko saioa gerrak eten zuen, eta modernitatearen alderik bigunenak-edo landu zituztela esan genezake. Mirandek, Arestik eta Lasak heltzen diote poesiari modernitateak planteatzen dituen laztasun ororekin.

Aipatu ditugun hiru poeta horiek, elkarrengandik hain bide bereziak jorratu bazituzten ere, badute hirurek ezaugarri bat; hots, mugen aurrean agertzen duten errebeldia eta konformagaitasuna. Mirandek indar biziz sartu zituen paganismoa eta kritika nietzchearra eta gordinkeria eta perbertsioa euskal poesian. Arestik, sinbolismoa eta Eliot tonu profetikoz batu eta gero poesia soziala sartu zuen indar betez euskal letretan. Mikel Lasak bi bide horien zertzeladak erakusten ditu han-hemenka; baina, Mikel Lasaren ekarpenik aberatsena izan da, euskal poesian bete-betean sartu dituela Baudelaire eta Rimbaud, deskafeinatu gabe, bigundu gabe, garratzasun osoz; *Gaizkiaren loreak* idatzi zuen Baudelaire hura, eta *Denboraldi bat infernuan* idatzi zuen Rimbaud gaztea. Horien sinbolismo garratza ekarri zigun. Gerra aurrean ere izan zen horrelako ekarpenik, Lauaxeta, Lizardi, Loramendi bezalakoek eskutik, baina sinbolismo hori tradizioarekin hautsi

nahi ez zuen mentalitate bati lotu zioten. Mikel Lasak, aitzitik, haustura betea egiten du, Rimbaud eta Baudelaire beren ondorio guztiekin ekartzen dizkigu, infernurako bidaiari barne delarik (urte luzeetako isiltasun eta barneratze mingots baten infernua, hain zuzen).

Infernua dago, beraz, Mikel Lasaren poesian; infernu hori, hala ere, ez da sumendi baten antzera lehertzen den ibilbide burrunbatsu eta azantzatsua; sumendi bat baldin bada, ez du ezta darik egiten; hortxe, bere barnean indar eta erremin ikaragarriak torik dauzka.

Eta infernuaren ondoan itsasoa dago, eta hondartza amaigabeak. Eta bizitza itsaso horretan joatea da, edo eginiko ibilbideari hondartatik begira egotea arrats oskorrietan. Eta itsaso horrek badu ibai handi baten antzik ere, bizitzaren ibaiaren antza alegia, eta ibai hori zeharkatu beharra dago Tartarora iristeko. Poetaren izpiritua itsaso hori bezain hotz agertzen da, eta bizarra mozteko labana bat baino zorrotzago; aldi berean, ordea, amodiozko sumendi ere bada, eta munduan zehar doa amodio egarriz eta poesia egarriz, eta bete ezin duen betebeharrak bat betetzera beharturik balego bezala, betebeharrak hori betebeharrak ere ez delarik.

5. Mikel Lasaren poesigintza besteren begian

5.1. Felipe Juaristiren azterketa

Felipe Juaristik *Memory dump* liburuaren sarreran eginiko azterketak dira, ez bairik gabe, Mikel Lasari buruz argitaratu diren azterketarik aberatsenak. Sarreratik, bi ezaugarri nabarmentzen ditu Mikel Lasaren poesiari buruzkoak, poetaren pertsonarekin loturik daudenak: alde batetik hoztasuna, eta besterik arrotasuna (edo bitxitasuna). Arrotasun hori paradisu galduaren mitoarekin bete-betean uztartzen da, gizakiak paradisu galdu zuenean hasi baitzen bene-benetan gizaki izaten. Paradisuaren galerak Jainkoarekiko haustura adierazten du, eta gizakiak ordudanik bere buruaren jabetza (eta zoritxararen bidea eta kondena: bizitzaren eta heriotzaren mende geratzea) eskuratuko ditu. Arrotzak lehen bizikizun paradisuak haiek lurrin artean badarik ere susmatu egiten ditu, nostalgiaren sua piztuz bere baitan. Paradisura itzuli nahi luke, baina ez dago harantzako biderik. Hortik, etengabeko borroka bat sortzen da, ingurua onartzearen (Paradisuak galdu

gizakiak bere buruaren jabegoa eskuratzearen) eta ez onartzearen (Paradisura itzuli nahiaren) artean; eta hortik, beste kontraesan bat: arrotza besteen artean bizi da eta bizi nahi du, baina aldi berean arrotz sentitzen da, bakarti. Nonbait egonik ere ez da hangoa sentitzen bete-betean. Horra hor poetaren kondena.

Felipe Juaristik azpimarratzen duen beste ezaugarri bat hau xe da: Mikel Lasaren bigarren jaiotza. Jaiotzearen eta benetan jaiotzearen artean bereizketa egiten du, hiltzearen eta benetan hiltzearen artean ere bai. Mikel Lasaren bigarren jaiotza *Poema Bilduma* argitaratu zuenean kokatzen du Juaristik; hots, poetaren jaiotza da. Eta jaiotza horretan beste jaiotzako ezaugarri asko dau-de; itsasertzean jaiotzeak itsasoaren eta itsas-bidaiaren irudiak ekartzen baditu, halaxe agertuko dira poeta jaioberriarengan ere.

Garaiko giro literarioaren egarriari jarraiki, Lasak besoak ireki zizkien bide berriei; zaharra utzi eta bide berriak jorratu, sentitzeko modu berri bat landu. Horrela, "Tamariza eta pikondoa" izeneko poema Paris eta Liège hirien artean idatzirik dago. Arrotza, poeta, alderrai dabilena da, amodio bila, etsipenari aurre egin nahian. Ez dabil bitxikerien bila, gauza harrigarrien bila, baizik kea bezala ihes egin zuten sentipenen bila, oroitzapenen ildo xumean. Bide horretatik, tamariza aipatzen da, gure itsasertzetan ageri den zuhaitz oker eta barnejan hori, sentsibilitate handiko hostajea duena, malenkoniaren irudi.

Eta tamarizaz gain, pikondoa ere hor dago; Juaristik pikondoa sinbologia sexualarekin parekatzen du (Adan eta Ebaren istoriotik beretik, pikondo-hostoz estali baitzuten beren sabelbarnea). Tamariza eta pikondoa Paradisu galduaren irudi izango lirarteke, eta paradisu galdua amodio galdua ere bada, denborak ihartzen baitu oro, amodioa barne.

Arrotzak existentziari heltzen dio galdutakoa berreskuratu ezinak eraginiko minaren aurrean, eta existentzian amodioa dago, denborak ihartzen duena, baina denbora berbizten duena; eta tartean, tristura, eta heriotza, eta isiltasuna.

Juaristik onartzen du, zentzu zabalean, Mikel Lasak jorratzen dituen gaiak (eta tonua ere, erantsiko genuke) existentzial kutsukoak direla. Hala ere, Lasaren poesiari ezin zaio existentzialista izenondoa erantsi. Mikel Lasaren poesiaren erdigunea gizakia da, eta horren inguruan osatzen du humanistatzat jo geneza-keen poesia. Hala ere, ez da ahaztu behar Albert Camus-ek eta

Simone Weil-ek (batez ere azken honek) eragin handia izan dutela Mikel Lasarengan, baina Juaristirentzat eragin horrek ez du Lasa existentzialismora lerratzen (Sartrek eman zion zentzuan behintzat). Camusengandik gizaki errebeldearen ideia datorkio, bere existentziaren hondarren eta identitatearen bilaketa amildegitsuaren gainean bere burua eraikitzen ari den gizakiarena. Simone Weilengandik omen datorkio bizitzako ekintza orori bilatu nahi dion trszendentzia.

Desioa da errebeldiaren sorburua. Aingeruak desioagatik bihurtu ziren deabru; lasaitasunaren eta baretasunaren ordez, ezinogona eta mugikortasuna hartu zuten. Beraz, errebeldearengan deabru bat legoke, eta baita ere galdutako aingerutasunaren nostalgia. Deabrua da bizitzaren zurrunbiloan sentipen ezezkorrekin murgiltzen dena; aingerua da itsasoaren baretasunean paradisu galduaren aztarnak bilatu nahi dituen. Errebelde hori eta aingeru hori, ordea, esperantzarik gabekoak dira; errebeldearen borrokak ez du inolako garaipen esperantzarik; aingerutasunaren nostalgia errainu hutsa da, helezina.

Etsipenaren lurralde horretan sortzen da malenkonia. Felipe Juaristik bere poesian sakonki landu duen gaia da malenkoniarena. Mikela Lasarengan zantzu garbiak aurkitzen ditu: hasi Baudelaireren begirada tristetik (tristura eta nekea izango lirateke begirada malenkoniatsuaren ezaugarriak), eta hoztasun umelera igaro, aspaldiko oinaze bat estaltzeko, amildegi hondogabearen oinazea. Eta Lasaren malenkonia ez da bere poesian amaitzen, bizitza osora hedatzen zaio; idazteari uzten dio; alderrai eta arrotzak etxe bat eta familia bat osatzen du, hiri eta lurralde batean erroak botatzen ditu (Rimbauden bidearen kontrakoa egiten du; ez, hala ere, abentura gutxiagokoia). Erro horiek ordea errealtate itogarriaren giltzarri dira, eta, azken batean, poetaren desioak bizirik dirau; etsipenean ere ez du etsi nahi, eta hor hasten da hogeita hamar urtetan zehar idatzitako testu bilduma luzea.

Felipe Juaristik, erderazko bere sarrera amaitzeko bi gai hartzen ditu idazgai: Jainkoaren gaia eta bidaiarena. Lehenengo gai hori, Jainkoarena, gorago aipatu dugun bertso baten inguruan hedatzen du: "Tengo frío Dios en el alma" hasten den poemari. Poesia oren azpian jainkoren bat bizi omen dela diosku Juaristik, eta poeta ihesi abiatzen omen da, aitarengandik bezala, eta, azken batean, ihesbide hori aitaren beraren bilaketa besterik ez omen da.

Euskal poesian Mirande, Aresti eta Lasak gogor ekin zioten pentsamolde ateolari, aurreko poesian ikusten zen kristau kutsuari aurrez aurre kontrajarriz. Erkiagaren poema bat aipatzen du Juaristik, non ateismo jokabide hori Frantziatik datorkigula salatzen den, eta Epikuroren txerritegitzat jotzen den jokabide horren metafora eskaintzen zaigu. Hala ere, Lasaren kasuan ateismoa baino gehiago, Jainkoaren ikuspegi kristauaren kontrako joera besterik ez litzateke egongo: ez da Jainkoa gizakiaren patua eraikitzen duena, eta lekuko isilaren tokia ematen dio poetak bere poesian. Mikel Lasak Jainkoa ez du beharrezkotzat jotzen, Juaristiren ustetan; aski da memoriarekin, zeren oroitzen duena Jainkoaren antzeko baita.

Beste gaia bidaiarena da. Gizakiaren mundualdia bidaiia besterik ez da. Bidairen beharra, zirkularitatearen beharra; bidaiatik itzulian datorrena ez da inoiz lehengo lekura iristen, eta itzulian datorrena ez da inoiz joan zena berbera. Eta bidaiia hori saihestea ezinezkoa da, gertatu egiten da, nahiz bat bere lekutik mugitu ez; azken batean, bizitzea bidaiatzea baita. Horregatik da poeta beti bidaiari, beti arrotz, ezen inoiz ez baita irtendako lekura iristen.

Orain arteko azterketa hau gehiago zabaltzen du Juaristik erderazko sarreraren ondoren egiten dion euskerazkoan, "Ibai berak garamatza" izenekoan. Mikel Lasari zuzenean ekin baino lehen, poesiaren inguruko ibilaldi bat egiten du, tradizio edo bide baten aztarnak jorratzen ditu. Shelley poetari osten dio hitza eta poeta guztiak elkarren artean poema amaigabe bat ari direla idazten esaten digu; ideia horren antzekorik Aristotelerengan ere aurki dezakegu, baina filosofo horrek imitazioan jartzen du poesiaren zedarria, erritmoaren eta harmoniaren lege jakinen gainean egitako imitazioan.

Ikuspegi platonikoa eta aristotelikoa bereizten digu Juaristik; lehenengoarentzat hizkuntza unibertsoaren mapa-edo izango litzateke, bigarrenarentzat sinbolo sistema bat. Lehenengoaren harikoak dira Parmenides, Spinoza, Kant...; bigarrenaren ildotik doaz Heraklito, Locke, Hume... Juaristik Heraklitorengan ikusten du Betiereko Itzulia deituriko ideiaren jatorria (nahiz eta hinduismoan eta budismoan ere horren antzeko ikuspegiak badagoen), gero Nietzschek (eta Shopenhauerrek) hainbeste garatuko zuena. Ildo beretik Heraklitok asmatu omen zuen arkuaren eta liraren metafora, kontrakoen berdintasuna adierazi nahi duen metafora

omen dena; hala ere, biak itxuraz antzekoak izanik ere, arkuak heriotza dakar, eta lirak bizitza.

Betiereko Itzuliaren bidetik Mikel lasaren "DANAK eta NADAK zirkuloa bukatzen dute" (27. orr.) bertso ezagunera iristen gara. Guztia eta ezereza gauza bera dira poetaren hitzetan; bertso horri, hala ere, ez zaio interpretazio existentzialista egokitzen, Juaristiren ustez; gorago ikusi dugunaren ildotik, oso ideia zaharra da. Eta ideia horrek denboraren iraunkortasuna edo une baten betierekotasuna poesiaren bidez eskuratu nahi izatea dakar; une horretan harrapatu nahi dira sentrazioak eta bizitzako gorabeherak ere, nostalgiaren eta malenkoniaren saretan erorita.

Erakutsi digu Juaristik tradizio edo bide filosofiko bat, zirkuluaren ideia garatu duena; gero, tradizio poetiko bat ere aurkezten digu, berriro ere Heraklitogandik hasirik (azken batean, poeta hura ere), Virgiliorengana igaro, eta Danterengandik barrena, Quevedo ukitu, Hölderlin gurutzatu, Gerard de Nervali lekukotza pasa, honek Poeri, Poek Baudelaireri eta Baudelairek Lasari pasako liokeen hari etengabea litzatekeen horretan oinarriturik.

Mintzatu gara gorago paradisu galduez. Juaristik Borges-en ideia bat ekartzen digu, non esaten baita poesiak, oro har, bi eratako gaiak jorratzen dituela: paradisu galduak sorturiko nostalgiatik datozenak, eta etorkizuneko paradisuaren ametsak sorturikoak. Ikusi dugunez, Mikel Lasak lehenengo bidetik jo du; eta paradisu hori, Mikel Lasarentzat amodioaren alorra besterik ez da, hein handi batean (nahiz eta hedapen ideologikoñ handiagoa ere eskaintzen duen, gorago ikusi dugunez).

Amodioaren alorra baldin bada paradisuaren eremua, haurtzaroa ere eremu horretakoa da (Baudelairek berak ere haurtzaroan kokatzen zuen paradisu). Paradisua galtzea inozentzia galtzea ere bada, eta inozentzia galtze horretan bekatuaren itzala agertzen da, erruarena; transgresioa eta errua, aurrez aurre. Erruaren ondoren kondena dator, eta kondena hori ez da hil ondoren betetzen dena; Aitzitik, Mikel Lasaren poesian kondena hori etengabe presente dago; horren oinordekoak dira desolamendua eta bakardadea... eta, hitz literarioago batez adierazteko, *spleen*-a, Baudelairek hain maiz erabili zuen hitza hain zuzen. Malenkoniaren bidea, ordea, atzeragotik zetorren; antzinakoen ustez gibelaren disfunzio batetik sorturiko behazun beltzak sortzen zuen egoera izpiritual ezezkor hori. Poesia modernoan ugari agertzen

den sentipena da, hala Keats-engan, nola Leopardirengan, edo Poerengan, batzu-batzuk aipatzeko.

Malenkonia hori, ordea, ez da gainbehera izpiritual hutsa; errebeldiarekin loturik dago, inadaptatuaren sintoma garbia da. Sentipen horrekin loturik daude zenbait elementu: euria, katuak, asperra, amodio galduak, Mikel Lasaren poesian presentzia nabarmena duten osagaiak hain zuzen.

Felipe Juaristik azken puntu bat ukitzen du Mikel Lasaren poesiaren azterketa horretan: banalitatearen puntua. Mikel Lasak arte moderno nahikoa gerturik ezagutzen du, batez ere pinturari dagokionean; arte modernoaren zenbait bidetan banalitatea nagusitu da alde guztietatik. Mikel Lasak, ordea, gauza banaletatik ihes egiten du ahalegin betean; Artearen traszendentzia eta literatura kultura bilatzen ditu Lasak banalitateari aurre egiteko —banalitatea, azken batean, intsentsibilitatea baita— artifizialtasuna. Hala ere, banalitatea ez du gaitzesten aurrez aurre, azken batean detaile banalak bizitzaren zirkuluan bildurik beste aire bat haritzen baitute, agian banalitate hori galdu egiten baitute.

Honaino Felipe Juaristiren azterketaren punturik nagusienak. Ikus ditzagun orain beste batzuen ikuspegiak.

5.2. Beste zenbaiten ikuspegia

Jon Kortazarrek bere *Literatura vasca Siglo XX* liburuan Mikel Lasari eragin garrantzitsua aitortzen dio belaunaldi gazteengan. Azken urte hauetan sortu diren poeta anitzengan Mikel Lasaren itzala nabari da, batez ere poesiaren aurreko jarrera orokorrean, poesia egiteko teknika zehatzean baino areago. Kortazarrek, Mikel Lasaren beraren hitzetan oinarriturik ("*L'homme revolté*", *Egan*, 1963, 96-99), existentzialismoaren ildoan kokatzen du (ikus du gu gorago Felipe Juaristik horretaz dioena), eta sinbolismoarenean (alde honetan adosago datoz aztertzaile guztiak); Kortazarrek ere Lasaren humanismoan ezartzen du azentua, baina ñabardura dekadenteak ikusten dizkio, heriotzarekiko jarrerarekin loturik. Beste ezaugarri bat da, Lasak erralitatearen ikuspegi subjektibo eta afektiboa sakontzen duela maisuki, horretarako hiztegi aukeraketa zorrotza eta fina ginez.

Noizbehinka, sinbolismotik irtenda, Kortazarrek konstatatzen duenez, Lasak beste esparru batzuetan ere egiten du sarreratxoak:

esperpentoa eta joera soziala hor ageri dira aldika, ironia finez landuak; hala ere, ironia hori ez da nagusi Lasaren obran.

Jon Juaristik ere bere *Literatura Vasca* liburuan Mikel Lasaren existentzialismoa aldarrikatzen du, Txilardegiren ifrentzu lirikoaren pare ezarriz. Hasiera batean hala bazirudien ere —J. Juaristiren beraren hitzetan garai hartan bi bide baitziren nagusi: poesia soziala eta literatura existentzialista— erredukzionismo horren ixura lehertarazi egin du Mikel Lasak denboraren poderioz, bere sintesi pertsonalak klasifikazio estuen mugak ez baititu onartzen. Ildo horretatik ulertzen ditugu Ibon Sarasolaren hitzak, bere *Euskal Literaturaren historia*-n dioenean, Lasa poetikaren deserrozte etengabeak euskal poesiako sentsibilitaterik pertsonalenetakoa eraikitzen duela.

Anjel Lertxundik *Memory Dump* liburuari egiten dion hitzatzean, Mikel Lasaren erreflexio potikoaren (edo poetika pertsonalaren) zantzuak Rimbaud-en *Denboraldi bat infernuan* liburuari eginiko hitzaurrean bilatzera bultzatzen gaitu; eta halaxe egingo dugu hurrengo puntuan. Lertxundik honako aipu hau erreskatatzen du, oso esanguratsua: "Horregatik, lehendabiziko aldiz Rimbaud irakurtzeko deliberoa hartu duenari, hurrenez-hurren egin beharreko bi irakurketa moeta proposatuko nizkioke: lehena, atxekimendua eta lilura sor daitezen bere baitan; bigarrena, ahal den neurrian bederen, obraren ulermena lortzeari buruz zuzendua".

Lertxundik, beste zenbaitek aurretik esaniko iritzi edo ikuspegiak errepikatzen ditu bere idazkitxoan; hala ere, zenbait pasarte azpimarragarriak dira, eta bere horretan jarriko ditugu ondoren.

"Garai hartan nik ez nuen sumatu besterik egiten Lasak ongixe zekiena. Uretan islatzen den irudi propioari musu emateak irudia ezabatzen duela konturatzen garenean ikasten dugu, eskarmentuz, eskriturak ez gaituela salbatzen. Gehienera ere, arnasa arinduko digu."

(Mikel Lasak Tournier-en *Ostirale* itzuli duelarik) "Tournier-en *Ostirale* ez da, ordea, Defoe-rena, Robinsonek bere zerbitzari eta adiskide bihurtuko duen basati leiak hura. Tournier-ena, Rimbaud bezala, pasata dago denboraldi bat infernuan eta, amor eman ordez Robinsonek ezarri nahi dion ordenamenduari, bere mundura, hemengo lege eta ohiturekin zerikusirik ez duen bizitza motara, erakarriko du Robinson. Baudelaireren *le langage del choses*

muettes hura mintzagai duen erresumako izaki, Ostiralek libratuko du Robinson zibilizazioaren rope bat eraikitzetik".

6. Mikel Lasaren poetika bere hitzetan

Bi hitzaurre hautatuko ditugu Mikel Lasaren ikuspegi poetikora hurbilpen bat egiteko, bata Rimbaud-en antologiari (Lasak eginitako hautapena) egiten diona (Erein, 1993), eta bestea; Rimbaud-en *Denboraldi bat infernuan* (Erein, 1991) poemategiari egiten diona. Horietaz gain, *Memory Dump* liburuan sarri agertzen diren iritziak ere kontuan hartuko ditugu.

Aipaturiko antologiaren hitzaurrea Rimbauden jaiotzari buruzko kontsiderazio batekin hasten da; hasiera-hasieratik seinatzen du Rimbauden malditismoa, hedapenez, poeta oro deserroturik bizitzera kondnaturik dagoela adierazi nahi baligu bezala. Baudelaireren poema garratz bat egokitzen dio Rimbauden jaiotzari, amaren beraren hitzetan (poeta deserrotuaren irudirik bortitzena: poeta desamatua, amak berak arbuatua); hona Baudelaireren poema hori, Arestiren itzulpenean ("Bedeinkazioa" du titulua):

Gorengo botereen agindu bategatik
Mundu hontan poeta agertu zenean,
Bere ama izuan eta biraoz beterik
Jainkoaren kontra dabil, bere haserrean
"Zergatik eztut sortu sugea ta zirauna,
Altzatu baino lehen nire urkamendia?
Madarikatu bedi atseginezko gaua,
Egin zitzaidanean nire galmendia!"

Malditismoa, beraz. Baina, malditismoaren ondotik esku bedeinkatu batek ukitu du haren bekokia poesiari dagokionean. Modernitatea poetikoaren guraso deitzen dio Lasak; harengan aurkitu bide ditu "poesiaren historia guztian zehar agertu diren eredu nagusien geruzak: klasikotik hasi eta romantizismoa barne, sinbolismoa eta XX. gizaldiko poesiaren leherketaraino. Haren poemen artean berdin ager daiteke gardentasun eta sotiltasun handieneko poematxo xarmagarri bat, zeinak eihagora profetikoaren hatsa duen, eta XX. gizaldiko gertakizun tragikoen aintzin salaketa dirudien pasarte sinbolista hermetikoena". Eta ez al da zerbait antzekoa topatzen *Memory Dump* irakurri ahala? Rimbaud-ekiko

interpretazio hori bere buruari aplikatu dio Lasak, bere bide propioa osatuz, jakina, eta haren poetikaren alde anitzetan gertatuko da horixe.

Lasak azpimarratzen duen beste puntu bat da, Rimbauden gaztaroko poema adoleszente xumeak atsegin dituela; Lasak zeharka gorago aipatu dugun erromantizismoaren alde bat aitortzen ari zaigu, nahiz beste zenbaitetan horri kontra egin. Dudan jartzen du Rimbaudek benetan edo trufaz egin zuen bide hori (lehen aldian benetan esango nuke; ironia eta distantzia geroago-koak dituela dirudi, nahiz eta nerabegarotik atera berria den poeta (hala ere, poeta beteak) baten aurrean gauden. Ironia horren bidetik itxura egitea ere badator, fingidore izatea; hori da Lasak poeta ororekiko bereganatzen duen ikuspegia (Pessoarekin bat etorririk). Hori, nolabait, kontraesanean legoke Mikel Lasari aitortu izan zaion benazkotasun eta honestitate sakonarekin; baina, paradisu/paradisu-galdu eta antzeko kontraesan paradoxikoak agintzen badute Lasaren poesigintzan, ez da batere harritzekoa horrelako paradoxa bat aurkitzea. Azken batean, itxura egiteak maskarak besterik ez baitira, norberaren bila doan bidaian.

Rimbaudengan Lasak azpimarratzen dituen ezaugarriak bere-bereak dituela esan genezake; etxeko giro itogarritik ihesi alderrai joatea, adibidez. Mikel Lasari aurkitu izan zaion poesia sozialaren zantzua Arestirengandik zetorkiola denek onartzen dute; hala ere, Rimbaudengan bazeukan eredurik horretarako ere, ezen Rimbaudek idatzi baitzituen zenbait poema politiko-sozial girokoak (ezker liberalen alde eta jauntxoek kontra), eta tartean zenbait gerra-poema ere bai.

Lasak, bere sarrera amaitzeko, "Untzi Hordia" poemari buruz bi hitz esaten ditu. Poema hori Rimbaudek Parisko kultura-handikien artean harro sartzeko asmatua izango zuen; Lasak berak garbi aitortzen du ez duela horrenbeste distira maite; jolas eta dibertimendu hutsa ikusten du Lasak, hainbat kritikok poesia unibertsalaren gailurretako bat ikusi duten lekuan, mistifikazio hutsa omen. Maisutasuna erakutsi dion poetari maisutasun horri eustea eskatzen dio Mikel Lasak, eta bere obra poetikoan saiatuko da saiatu bide horretatik joaten.

Antologia horren hitzaurrean agertzen duen gaingiroko ikuspegia baino lan zehatzagoa eskaintzen digu, hala ere, *Denboraldi bat infernuan liburuari* egiten dion hitzaurrean. Ikuspegi horretatik, ispilu antzera, Mikel Lasak Rimbaudez esaten dituen zenbait

gauza bere obrari itzuliko dizkiogu, ezen argi erakusten baitu Rimbauden irakurketa modu bat, gero bere obran zinez aplikatuko duena.

Lehen puntua zailtasunaren eta hermetikotasunaren azua da. Mikel Lasaren iritzia da Rimbaud zaila dela bai, baina inoiz ez opakoa; eta oximoron batez zehazten digu aurreko iritzi hori: iluntasun argia, alegia; eta hori da, hain zuzen, Mikel Lasaren obran aurkitzen duguna; zaila eta iluna bezain argi eta zehatza baita esaten duena. Poesiaren irakurketaren aldetik, ulertu gabe ere irakur eta goza daiteke poesia, eta hori izan ohi da hurbiltzeko biderik ohikoena; hala ere, Mikel Lasak ez du horretan gelditzerik nahi, poesia hermetikoena ere ulertu egin nahi du, eta ahalegin hori eskatzen du edozein poemaren aurrean. Lehen pausoa atxikimendua eta lilura sortzeko da; baina bigarrena ere eman behar da, poemaren azken esanahira heldu nahi horretan saiatu behar da. Poesiaren hermeneutika hori John Keats-engan topatzen du Lasak, eta autore horren testu hau dakarkigu:

Soneto baten bihotz ukitua
burumuinak ulertu dezan aurretik
errimen jalgitzeari darion isiltasuna
eta, gero, batera ikustearen atsegina;
bihar, ziurki, azalduko den mezua.
(J. Keats, "Plazerraren bila")

Orixek Lizardiz zioena, alegia oiloak ura edaten duen bezala pittinka irakurri behar omen dela, ez da hori Lasak aholkatzen diguna, Rimbaudekiko behintzat; abian, pausarik gabe irakurri behar omen da, eta haren barne-korrontean sartu, Rimbaud beraren "untzi hordia"ren metafora irakurleari aplikatuz, berarekin batera "itsasoaren poeman bainatu naiz" esan ahal izateko. Argi dago Lasak poesiaren majian sinesten duela (erromantikoengandik datorren ideia, hain zuzen), eta gero datorrela zorrotasun intelektuala (hori ere lehen erromantikoek ibilitako bidea, ezen gehienak poesiaren majiaz aparte zorrotasun intelektual hori ere sakonki landu baitzuten).

Poesiaren hermeneutika hori areago zehaztu nahi digu Lasak, esanez, Rimbaud irakurtzean, filme bat ikustean bezala, inpresio multzo handi bat jasoko duela irakurleak: "orakuluen jitea duten formula zorrotzak, obraren egituraren osagarri diren zenbait gai eta kontragai agertzen eta desagertzen partitura musikal batean

bezala, baieztapenak eta ezeztapenak kontraesankorki kataiatuak, autobiografia itxura duten kontakizun zatiak, deliberoak eta damuak, esperantzak eta etsipenak, esaldi ergelak eta kantu poetikoaren tinkotasuna duten pasarte distirantak, irain zantarrenak eta amodio hitz xamurrenak". Eta hori irakurri ahala, *Memory Dump* liburua datorkigu gogora; badirudi bere obra eta ez Rimbaudena ari dela deskribatzen Mikel Lasak, hain da estua parekotasuna.

Bestalde, dio Lasak, denbora pasa ahala Rimbauden poesiak ez omen du galdu irakurlegan atxikimendua sortzeko indarra, enkantamendu indarra, lilura ahalmena, eta inkantazio indar hori eskatzen dio Lasak poesiari; horra hor bere poetikaren beste alde bat. Jakina, Mikel Lasaren poesigintza ez da hain zaharra, baina denbora pasa ahala egia da indarrik ez duela galdu; aitzitik, irabazi egin du, beharbada.

Lasak azpimarratzen duen beste puntu bat Rimbauden musikaltasuna da; Claudelek jadanik konposizio musikalaren eitea hartzen zien Rimbauden poemei. Rimbaud bera ondo oharturik omen zegoen bere idazkeraren musikaltasunaz, eta musika konposatzeko metodotik hurbil ibili nahi omen zuen poesia egiterakoan. Lasak berak ere bere poesigintzan izugarri zaintzen du hitzen musikaltasuna, eta bertsoaren erritmoa, ez silabikoa, ez azentuak, hitzen eta kontzeptuen agerpen erritmoan eraikia baizik. Hala ere, zertzelada gisa gelditzen da Lasaren poesiaren musikaltasuna; ez dago sinfonia oso bat, melodia solteen, kantu xumeen bilduma baizik. Lasak gehiago begiratzen dio barne musikaltasunari, musika isilari, kanpoko jantzi sinfonikoari baino. Bestalde, poema asko eta asko musikaltasunetik urrun daude, tonu bakar eta sarkor batez idatziak.

Rimbaudengana hurbiltzerakoan (eta poesiara, orobat), Lasak lehen begirada azkarra eta pasiboa aholkatzen zigun bezala, gero bigarren pauso analitikoak eskatzen digu; irakurketa pasiboak parafasira garamatza, irakurketa aktiboak testuari erraiak atera nahi dizkio, eta bide hori da batez ere jorratu beharrekoa, "gaur egun ahaztuxea". Iritzi horretan Ossip Mandelstam-ekin bat egin du, azken batean poesiaren oinarrian enigma bat baitago, eta enigma hori argitzera jo behar baitu benetako irakurkedta aktibo batek. Jarrera horrek laburbiltzen du, hein handi batean, *Memory Dump* liburuaren bigarren zatia, irakurketa aktiboz enigma zen-

bait argitu nahian hogeita hamar urtez eginiko saiakera herme-
neutiko luzea baita.

Eta barruan etengabe kilika egiten dion enigma bati heltzen
dio Lasak: Zergatik utzi zion idazteari Rimbaud-ek, gailurren gai-
lurrak ukitu ondoren? (poesiaz beste egitea deitu dio Lasak). Enig-
ma horren argitzeak Lasak ezarri digun enigma bera argitzera
garamatza; Lasak isilean egin duen lan guztia (plazan agertzeari
egin dio uko, baina ez isilean poesia eta literatura lantzeari) enig-
ma formulatu eta argitzen saiatzea izan da.

Lasak arazoari heltzeko oinarri bat aztertzeraz jotzen du. Rim-
baudek zergatik idazteari utzi zion argitzeko nahi eta nahi ezkoa
da zergatik idatzi zuen galderari erantzutea. Eta ondoko puntu
hauetan laburbiltzen du Rimbaudek poeta izateari eskatzen ziona
(Rimbaudek berak gutunetan adierazirik utzi zuen bezala):

1. Halabeharrak poeta egin du Rimbaud; ez da berak aukeratu-
riko bidea. Beraz, poeta jaio da, eta bere burua poetatzat
dauka; horrek sufrikario handiak ekarri dizkio, baina gogor
jokatu beharra aldarrikatzen du. Lehen puntu honetan Mikal
Lasarengan badago halako halabehar kutsurik ere; izan ere,
badirudi poesiak bera harrapatu duela, berak poesia bainoa-
go. Baina horretan geratzen da Lasak, ez dago aldarrikapen
gogorrik alde horretatik. Rimbauden jokabide "idealista" (ne-
rabetasunez betea) Lasarengan gizon helduaren jokabide
orekatuagoa (edo eutsiagoa behintzat) bilakatu da, arraziona-
litatea eta zehaztasun intelektuala nagusi direlarik, "idealis-
moari" gehiegi lehertzen utzi gabe. Mikel Lasarengan sofrika-
rioa eta gogor jokatzeko ez dira Rimbaudengan bezain
azantzatsuak, isilagoak dira, baina hortxe daude, eta aitzo
hotz batek bezala zulatzen dute irakulearen sabela.
2. Poeta izatea bidentente izatea da Rimbaudentzat. Lasarengan
bidentzia hori (goitik harturiko "graziaren" gisakoa) ahalegin
aztertzailea da, behetik gorako ahalaegina, errealitatea, bi-
zitzia, amodioa, heriotza, hots, existentziaren gai nagusiak
hausnartzeko eta horiei azala kentzeko eta beren barne sekre-
tuez jabetzeko bidea; hala ere, behetik gorako bide horretan
nolabaiteko ahalmen majikoa eskatzen dio poesiari Lasak;
majikotasun hori, ordea, *Osagarriak* titulutzat daraman za-
tian gero eta hurbilago egongo da zorroztasun intelektualetik,
eta literaturak eta arteak, ohartuki aritzearen aritzeaz, eman
ohi duen senaren argitasunetik. Beste era batera esateko,

Rimbaudek bide motza egiten du, leherketa izugarri batez poesiaren mendia lehertaraziz; Mikel Lasak ez du poesiaren mendia dinamitatzen; pixkanaka-pixkana sartzen dio ura han eta hemen, eta ur horrek, jeltatzean, mendia desegingo du beharbada.

3. Bidentziaren bidea eromenaren bidea da; zentzumenak desarautu eta munstro bilakatu behar du poetak. Hiltzailearen, madarikatuaren, baztertuaren pare egon behar du poetak. Eta orojakile izatera iritsi, aldi berean; hots, ongiaren eta gaizkiaren jakitun. Bide hori ere era xumean jorratu du Mikel Lasak; egin du, bai, bere bidetxoak; bere poesian zentzumenak desarautzeko ahalegin handia dago, baina ahalegin intelektuala da, batez ere. Bildu ditu madarikazioaren zantzuak bere poesian, baina Mikel Lasak poeta madarikatua izatetik urrun samar geratu da, hotz. Berriro ere hor dago gorago behin eta berriz aipaturiko paradoxaren eta kontraesanaren presentzia. Bestalde, Orojakile izan nahia, "dana eta nada" bere baitan bildu nahia, argi azaltzen da Lasaren poesigintzan, behin eta berriz, poesiaren eginkizuna, ia eginkizun erlijioso bihurtzeraino; hala ere, diziplina intelektualak agintzen du, oro har. Eromenaren bideak naiz bide mistikoak zorroztasun intelektualaren eta ironiaren mende daude (nahiz ironia hori ez oso agerikoa izan).
4. Puntu honetan erronka bete-betea egiten zaio poesia unibertsalari. Ni eta orain arteko poesia guztia: "Oraino ezein poetek ez du ukan erabateko videntziaren esperientziarik. Oraino, poesia, besterik ez da izan ezpada prosa errimatua, jolasa, hamaika inozo ergeltzeko ihardun hutsala, eta poetak inuxenteak izan dira, ezdeusak, inozoak. Ezeinek ez du vidente izateko ausardiarik ukan". Mikel Lasak berak komantatzen du, literaturaren historian ez dela izan erantzukizun eta arrisku handiagoko manifestorik, eta hitzez hitz sinestu behar omen zaio "sufrikario izugarriez" mintzo denean. Mikel Lasak berak aitortzen du egitasmu hori praktikara ezin zela eramanez, "funtsean antinomia batean eraikia baitzegoen, hots, sinboloaren esparrua eta errealitatearena bategite nahian". Beraz, Mikel Lasak Rimbauden itzala bereganatzen duenean, porrotaren itzala ere bereganatzen du, jakinaren gainean. Hortxe dago Mikel Lasak planteatzen duen poesigintzaren sofrikarioa; badaki alde zurretik ezineko bide batean sartu dela,

poesiaren eta ezintasunaren aldarrikapenetik abiatu behar duela, lan honen hasieran adierazi dugun bezala. Rimbaudzale izan Rimbauden porrotaren ondoren; jakinaren gainean ekin porrotari. Eta, hala ere, poesia idazten segitzeko kemena atera. Eta hori zinez egin noski; komentziturik bainago Lasarena ez dela "pose" poetiko hutsa, rimbaudzale askorekin gertatu izan den bezala.

Badago puntu bat gehixeago hedatu beharrekoa bidentziaren kontu horretan. Lasak esan digu Rimbaudek errealitatearen eta sinboloaren maila bateratu nahi zituela, antzinako azti guztien ametsa gisa; hitzak errealitatea aldatzeko duen indarrak ari da. Horretaz poesia sozialak besta alde batetik egin zuen eginahala, baina orain beste alde batean gaude. Sinboloa eta errealitatea eromenak batzen ditu, azkenean sinboloa bera eta errealitateak biak galtzeraino; deabruaren bidea, hain zuzen, madarikazioaren bidea, satanek jainkoa ukatu zueneko (gizakiak paradisua galdu zueneko, Mikel Lasaren poesia). Badago beste bide bat, poesia mistikoarena, non sinboloa sinbolo den eta errealitatea errealitate den, non horiek biak adierazi ezin den zerbait erdi-adierazteko besterik ez diren, non errealitateari ez zaion sinbolari baino egiazkotasun handiagoa aitortzen, ezen egitasuna adierazi ezin den horretan baitago, non poesia makulu hutsa den, non arte oro eta bizitzaren emari oro makulu huts diren, eta horrela jarrai genezake; baina ez da hori ez Rimbauden ez Mikel Lasaren bidea, eta hortxe bertan utziko dugu. Izan ere, Rimbauden eta Mikel Lasaren bidea, goranzkoa bainoago murgilkehtaz eginikoa baita, zurrunbiloan hondoratzen den aztiarena. Eromenaren erreinu horretara jaistear damutu egin zen Rimbaud, hortik osasuna galdu eta heriotzarako bidea ikusi baitzuen. Lasak Jakinaren gainean jokatuko du, eta bere poesia, beheranzko zorabioaren kilikan eginga badago ere, amildegia ertzean gelditzen da, buruargi, behin eta berriz aitortu diogun zorrotasun intelektualari esker.

Rimbaudek apostuaren eta bide uztearen ondoren, Lasak azpimarratzen digu, Rimbaudek beste bide bat sujeriturik utzi zigula: tentsio poetiko laxoagoa, bertsoa formatik askatuagoa, metafora naifagoa, poesia herrikoiagoa, non-sense erakoa, irudi distiratsuak baztertuz jolas bihurtzen dituen, surrealismo jolastitik hurbil, poemari trszendentzia kenduz. Baina horrekin batera Rimbaudek poesiarekiko atxikimendua galdu egiten du, alde batera uzteraino. Etsipena eta dekadentzia ageri dira, eta behin uz-

ten hasiz gero, hobe zeharo utzi, dioela dirudi. Mikel Lasari berari ere horrelako zantzuak anitz nabari zaizkio; poesiaren ezina aitortu eta poesia egiten segitzen duena badirudi jolasean ari dela. Baina, ez dut uste hori denik Lasaren bidea. Horretatik badago, baina hori baino tenka zorrotzagoa erakusten du gehienetan. Ezin etsi dekadentzian, joera samurrak eta biguinak bai, baino aitzoa beti prest. Badirudi Lasak Rimbauden hasierako indarra eta amaierako etsipena oreka berri batean lotu nahi dituela; hortxe dirudi bere apostua. Zerk eman dio ikuspegi hori? Noski, Rimbaud beraren bideak; egin eta gero bidea errazago ezagutzen baita; baina Rimbauden ondoren eta parean egin diren beste bide poetiko batzuek ere zeresana izan dute Lasarengan. Hor dago Baudelaire-ren bitalismo gaiztoa, hor dago bera hazi den tradizioa, bera hasi zen garaian nolabait Arestik gauzatzen zuena.

Rimbaudek *Illuminations* liburua gorago aipaturiko bide hori guztia egin ondoren idatzi zuen. Badirudi poetak azken ahalegina egin nahi duela bidentziaren bidetik, azken muga jo nahi duela. Rimbauden alde batek poesia uzteko erabakia hartua zeukan alde zurretik; beste aldeak azken aukera eskatu balio bezala izan zen. Txundigarria da Lasaren komentarioa: "Poesian gorputz eta arimaz murgiltzeko deliberoak edo poesiaz beste egiteko erabakiteko asmoak, ez dute eraginik Rimbaud-en joera sakonean, zeina literaturaz haratago baitago. Joera sakonik bada Rimbaud-en bizitzan ez da hau dirua metatzeko merkatari koloniarren kutizia, ez eta Parisko literatur munduaren loria lortu nahia, ez eta poesia bera ere, ezpada erratuki bizitzearena". Seinalatu dugu gorago Mikel Lasaren arrotz joera, errati sentitzearen sentsazioa. Beraz, Mikel Lasaren poesian ere ez da, agian, klabea, poesia bera, edo poesia argitaratzea uztea, edo egin duen bizimodua, edo, harago eramanda, munduaz duen ikuspegia eta amodioaz eta poesiaz adierazten duen ezina. Agian, ezin horrek bultzaturik mugitzen denean eta geldirik geratzen denean, hor sortzen den arrastoa eta arrastorik eza, azken batean erratuaren mugimendua eta atsedena (azkenean, ez dela mugitu jabetzeko, edo atsedena ere nekea dela jabetzeko), ezperientzia paradajiko hori baita Lasaren joerarik oinarritzikoa.

Ibilbide horretan egoera psikologiko berezi bat agertzen da, besteen artean: desasosegua. Eta ez dago desasosegu handiagorik erratiarena baino, izan ere inon sustraitu ezin horren ondorioz oin azpiko lurak bati ez diola eusten ematen baitu. Desasosegua

duena ez dago ziur ezertaz benetan. Desasosegatuak mugitu egin behar du, inon ez baitu oinarri sendorik aurkitzen. Desasosegua poeta askoren egoera animikoa izan da: Pessoa, Poe, Mirande... Desasoseguak bultzatzen du poesiaren bidea, desasoseguak bultzatzen uztera. Errati sentitzea eta desasoseguaren egoera animikoa baliabide izpiritual bihurtu dira zenbait poetarengan, Mikel Lasa barne. Hala ere, desasosegu hori epigonoek bere horretan landu badute ere, zinezko poetak bidetzat erabili du, ongi ez dakien zerbaiten bila, "dana eta nada" bilduko dituen zerbaiten bila.

Eta zer esan diezaguke erratiak, zer adieraz diezaguke desasoseguak jota dagoeneak? Zer besterik bere barnea hustu edo bere bidaiara (bizitza, azken batean) hustu baino? Klabe horretan irakurri nahi du Lasak Rimbaud, eta klabe horretan irakur dezakegu guk Lasa. Aitorkizuna deitzen dio Lasak hortik sorturiko generoari, autobiografia baino estuagoa den zerbait, eta autobiografiak baino barnerago jo nahi duen zerbait. Ikus dezagun nola mugatzen duen Lasak aitorkizunaren generoa:

1. Aitorkizunaren beharra bizitzaren egoera berezi batean sortzen omen da, gizakumeak etsipenaren hondoa jo eta bere burua sakabanaketa eta nahaspilan nabariturik, izaki erdibitua birrosatzeko gogo bizia eta deliberoa hartzen duen unean. Beraz, aitorkizunaren abiapuntua etsipena da, Mikel Lasak Rimbaud-i aplikatuz aztertzen duen aldetik behintzat. Etsipen hori izatearen funtsezko ahuleziak sortzen duen nahigabe jasanezinetik dator, eta hitzetan adierazten da, modu berezian, eta modu horiek ez dira poema, ez dira kontaketa, ez dira autobiografia.
2. Aitorkizunari mintzaira kontraesankor eta paradójikoa dago kio adierazmolde gisa (ikus zenbateko parekotasuna sortzen den hasieratik egiten ari garen azterketarekin), eta sinboloa du ezaugarriarik behinena, eta enigmak sortzen ditu (azken batean, norberaren existentziaren eta bizitzaren nondik norako enigmak).
3. Genero gisa, baliabide gutxiren beharrean dago aitorkizuna, eta aldi berean, adierazmolde aldetik ia erabateko askatasuna du (gogora dezagun zer nolako polifonia eta baliabide aniztasuna eskaintzen digun Lasak *Memory Dump* liburuan).
4. Aitorkizunak konbertsioa suposatzen omen du, jatorrizko nahaspilatik irteera aurkitzeko ekintzari lotzeko delibero tinkoa.

Aitorgilea paradisu berriaren bila dabil, salbazioa nahi du, izatearen batasun galdua berreskuratuz. Aitorkizunetik gizon berri bat ateratzen da.

Puntu horri dagokionez, ez dakit oso delibero sendoarekin ari ote den idazlea paradisu berriaren bila. Rimbaudek porrota laster ikusi zuen, eta bertan behera utzi zuen ahalegina. Paradisuaren berreskuratzea baino gehiago ez dakit aitorkizunak ez ote duen nolabait idazlearen gainean beste oskol bat osatzen, kristalezkoa edo; dena agerian dirudi, baina idazlea aitortzen ari den bitartean zerbait heldurik dago; ez dakit ez ote den hori bera paradisia, bere etsipen eta guzti, nolabaiteko morbositate goxoa. Eta puntu hau ondorengoarekin bete-betean lotzen da.

5. Aitorkizunaren ondorioz ziurtasuna dator, ebidentzia bat, eta ebidentzia horren bitartez bakarrik atera daiteke krisialditik. Hori dio Lasak; baina, benetan atera nahi al du krisitik? Krisitik ateraz gero, akabo tenka, poesiaren jatorrian dagoen tenka. Rimbauden bide poetikoak amildegira garamatza; amildegia saihestuz gero, akabo poesia. Ertza geratzen da, erori ez erori.